

— *Hát, igaz, van ety közmondás rulla, hoty paszuj kenjeknek, mer nem vígesztek . . . Ijem mesemondás is vóút utánna.*

[Na most tessék mondani! Amiből kijött a paszuly, a szem, azt hogy hívták?]

— *Csőűje. Csőű.*

[Azzal mit csináltak?]

— *Ment a trágyára.*

[Nem etették meg?]

— *Á, nem ette as semmi, a nem, a nem takarmánnak valóú vóút. Asz csak ment a . . . trágyának.*

[Elmondta: Kati Imre földműves, 69 éves]

Összeállította és lejegyezte: NYIRKOS ISTVÁN

Hajdúböszörmény, Hajdú-Bihar megye. A magnetofonfelvételt Jakab László készítette 1971. október 16-án.

[Itt tetszett születni?]

It születtem Böszörmémbe.

[Mikor?]

Ezèrkilenszásztíz.

[A család idevaló?]

Idevalóú, idevalóú, idevalóú vóút a család is. A szípnagyapám is it vaut, it született — ugyina — Hajduböszörmémbe. Szóúvā mindenféle ágazatom idevalóú vóút.

[Mikor kezdett iskolába járni?]

Iskolábq? Ezèrkilenszásztizenhéjdbé kerütem iskolábq.

[Ki volt itt akkor a tanító?]

Az ësőű iskolába vóút Fülep Imre tanítóú ur, a második iskolába vóút Fekete Sándor tanítóú ur, harmadigba vóút Lacák Márton tanítóú ur, negyedigbe vóúd Dobóú Sándor tanítóú ur, ötödigbe vóút — Bèrtalan Imre tanítóú ur. Öt iskolám vaót. — Aut még jártam, ismétlőü iskola vóút még abba a zidőübe, de — ugyina — abbül hármat évégesztem szintén. Három ismétlőü iskola vóút abba az időübe. — Na ugye az iskolábü kikerültem, akkor megjöött a leventq, jártunk leventére huszonegyéves korunkig, mig be nem sorosztat bennünket katonának. Huszonegyéves koromba besorosztat katonának, akkor harmincháromba ēvittek katonának Nyíretyházára a hatos tűzérékhe, a Gábor Áron laktanyábq. Ot szóúgátam, leszóúgátam a katonaidőüt, aut hazajöttem onnen is. Aután hozzáfoktam osztán ehe a mifajta müvünkhö, a gazdálkodásho — ugyina.

[Milyen katona tetszett lenni?]

Tüzérekné szóugátam, hatos tűzérekné, lovas tűzérekné. Még mink lovon jártunk abba az üdöübe. — Abba az időübe mék csak öthónapos katona vóutam. Bevonútam április tizenkilencedikén, oszt leszerétem decembèr harmincegyedikén, de ugyambár, akik velem jöttek, azok mind leszerétek öthónapra. De én tizedmagammal, minket visszatártottak, mig az újoncokat ki nem kéjpesztük. Igy oszt ém még rászóugátam maj nity hónapot.

[Hogy vakult meg?]

Esz kérem szépen úty törtint, hoty hòrtunk a tanyába, ot vóut a két öcsém, ot vóutak a takaróujim — ugyina —, oszt é raktam az asztagot meg Miska öcsém. De ugyanakkòr nagyon fájt a fejem egisz nap. Akkòr hétém mindik fájt a fejem, de akkòr mikò mám, mikò másnap reggerre megvakútam, ez úty törtint, hogy este, hogy leszátam az asztagrùl, már annyira fájt a fejem — teccik tudni —, hogy mán allik tuútam behajalni az asztagomat. Ahogy bementüink vacsorázni, mán e_s_t_e vóut, behajaltam az asztagot, én a vacsora hèjet lefeküttem egy vetetlen ágyra, oda belelòktem magomat. Az emberek bementek ott egy másik szobába vag y mi, lakázsbá, ugyi ot vacsorásztak. Ém meg magomnak egy vizes türüközöü, így a homlokomra teríttem egy vizes türüközöüt. Esz hirtelen mekszáratt a homlokomon, de rëttentesen fájt a fejem. Utyhogy még ety cigerrétát se szíttam èl, az a vizes türüközöü akkòrára mekszáratt a homlokon. Még eccer belemártottam a vízbe, ráborítottam. Elaluttam, annyira mekszúnt a fèjféjás. Elaluttam, mire fèserkentem, vak lettem. Ennyibül törtint kérem.

[Milyen érzés volt?]

Nem tudom, mer altomba törtint. — Ahoty fèkòttem hajnalba két órakòr, mám mentem kifele, mèr ahogy elaluttam odabe a házba, én a házba, még le se vóutam vetkezve, csak úgy egyingesen fègyürkòüzve a szandárt lòktem le a lábomrú, leruktam a lábomrú, oszt úgy egy vetetlen ágyra, úgy lòktem fel magomat, mert rëttentes fájt a fejem. Se nem vacsorásztam, se semmi. Hajnalba fél kettöü vóut, mikòr kimentem. Onnen tudom eszt is, hogy megyek kifele, hát még akkòr ugyi nem vóut fèltünöü ojan nagyon, mer tuútam, hogy le van setételve a szoba odaki a tanyán. De mám mikòr a konyhába killptem, ot mán gondoltam, hogy ot nincs, mír van ijen setít, mondok, hát ijen koromsetít van, hogy nem, nem vettem én észre, hogy én nem látok. Csak maj mikòr a, kimegyek a konyhaajtóun, ot merrèttem osztán meg. De már az öccsösék meg mán akkòr ippen fèkòüttek, aúttak a lovaknak — ugyina — enni. Szólok Miska öcsémnek, vezettik a lovat a vájura. Hát nyárba hamar esik két óura, há két óura tájba lehetett az időü, félkettöü, kettöü, itten körü. Nocsak, aszt mondom Miska öcsémnek, te Misi te, mondok, hát, mi vam, mondok hát. Ahogy vezette ott a lovat, asz mongya, hogy, na asz mongya, nem fájt mán a fejed, hogy érzed magad. Mondok, nem, de mondok, én nem tudom, hát setét vam most, vagy mi, mondok, én nem látok. Az eleresztette a lovat, azok odamentek a vájura. Ü oda-szalat hozzám, aszongya, mi van veled, aszongya hát, mer a szám it környes-körü meg a szemem úty kisebeddzett, a láz it jöt ki — teccik tudni. Az a láz,

ami ēvitte a szemem látását. Oszt tiszta seb vóut a, körül itt a szám szíle, asz mongyák, arra emlíkszek is, én nem láttam semmis se mán akkòr. Ennyibül törtint. Pedig ojan szemem vóut, hogy asztat íletembe soha nem írte semmi se. Se látási romlása nem vóut a szememnek, irányzóu vóutam az ágyundl — ugyina — a tűzérekné. Asztán ithon, levente koromba, mesterlövész vóutam katonájéknál, itt is Böszörmégmbe nekem vóut a legjobb lövímsem. Huszonkilenzbe, amikòr a búza kifagyott, abba az esztendőibe fémentem Budapestre, fēvittek így, a leventéket, így országos vèrsenyre — ugyina. Kilencvenkilenc pontal mentem el innen Böszörmimbü, nekem vóut a legjobb lövímsem. Nyóuc levente vóut fēküdve, mek két oktatóu, vitész Török Sándor bácsi meg vitéz Óu. Szabóu Gábor, ezek. Így vóutunk tízen innen Böszörmén városábü. De vóutunk fen kilencszázan az ország területirül, így versenyre. És ijen hirtelen ement átomba, ennyibül törtint.

Na, esz törtint pínteken reggerre virradóu, akkòr früstökkòr jòt nállam a géip — ugyina — csípēte az asztagot ēlfele. Na, pēnteken nem mentem az egyetemre, hogy na mán megvártam, hogy na elcsípejjék a a búzámat. El is let pínteken, szombaton hájnarra marat valamennyi, de nem sok, útyhoty früstökig nem járd be. Akkòr azonnal ējöttem haza tanyáru, óutóuba ültem, oszt ementem be az egyetemre. Ot vóutam három hóunapik, semmis se tujtak velem csináni. Így maratt. Ennek má hármincadik esztendeje.

Mám mozs bele vagyok nyugodva, nekem íty kell ēpusztúni. Hamámbár ugi elejinte nehéz vóut. Fijatal ember vóutam, nõütlen vóutam — ugyina — nõüsülés, így nõüsütem meg vakon. Ugyi, hálá istennek, jóu sikerüt a nõüsülésem, hogy az isten adott egy ojam másikat hozzám, amminek a züllőuhejit is, vagy akkinek a züllőuhejit is letürühetem, mēr az is letürüllí nekem, asse mongya ájjak arréb. De én is úneki, mēr esz mongyuk máma nem mindenki hiszi, de én hiszem, hogy isten atta nekem — ugyē?

[Ismerte már azelőtt is a feleségét?]

Nem, sose láttam. Sohase láttam. Van ety fijam is. Vam mán ety tízen-négy éves kifsijam. Hát még az asszontúl ugi, õ mék fijatal. Így vóut. Így nõüsütem meg vakon, kérem. Étökítem, hogy nem nõüsülök mek soha, de — ugyina — sorsom íty hoszta, ész szászòrta jobban van sòrsom, mijóuta meg-nõüsütem, mint addig.

[Igen, egyedül nehéz volt.]

Hát, nem ippen egyedül vóutam — ugyina — mer gazdálkodva gazdálkottam ám mindíg, még máji napig is. Csak mám most — ugyina — nígy éve, hogy, ugi, ki van a fődüem adva íty felibe. Hát, magamnak is vam még a kezembe tízvíkás, amit magunk csinálunk, de hát ez mán ojan csak hogy, ez mán nem sokat jelent — ugyina. Mer én ēre születtem, én eszt a gazdálkodást eszt frtóuan szerettem, útyhoty nekem ev vóut a mindenem. Hotyha én egy darap fődüet ēvégeszttem, én abba gyönyörkòjttem, mint akárki valami munkáját, ha elvégzi, ugi. Nem tudom, legyen egy tanulóu vagy ety tanult ember, aszongya,

hogy én eszt a munkát szípen ̄vígesztem, gyönyörködög benne, hoty szípen leirtam vagy lerajzoltam vagy ehe hasonlõu — ugyi? ̄m meg abba a fõüdbe gyönyörköttem hotyha én asztat szípen ̄munkátam. Akkò vártam asztat, hogy na mos már ennek gyümõucse is lesz — ugyi? ̄s így gazdálkottam vakon, ezerkilenszáznegyvenkettõütül kezve így gazdálkodok vakon.

[̄s jól ment?]

Jõul. Nem panaszkodok. Még mos se panaszkodok. ̄s nem vóut körütem senki, mer nõütlen vóutam. Cselédem vóut kettõü, kisebb, nagyobb. Azokat irányítottam, ̄s az irányításom ojan jó vóut, hogy az irányításom után azoké is megvóut, a másoké, akik nekem dóugosztak, fizetni tuítottam, fizetõsképes vóutam, ̄s még nekem is megvóut a megilhetísem. Peíg nem sok vagyonom vóut.

[Mennyi volt?]

Hétköblõs fõüdem van az õsszes.

[Tényleg nem sok.]

Nem sok. Na, de akkor bérletem vóut — teccik érteni. Útyhogy mikor én megvakútam harmincháromköblõs bérletem vóut még, ami bérlet vóut.

[Egy köblõs hány õl?]

Ezèrhatszáz nésszõgõl.

[Mit tetszett termelni?]

̄n tẽrmeltem — ugyina — búzát, ̄rpát, zabot, tengerit, r̄ipát, krumplit, na mit, m̄k kõlest is — ugyi — másodvetízsbe. Vetegettünk egygy-ety kis kõlest is, ugyi, abba az idõübe még — ugyina — ijesmit tẽrmõtünk.

[Milyen krumplit termelt?]

Abba az idõübe még vóut az a Móutner-féle kolompír. Móutner-róuzsa-kolompír, asztán vóut az a ̄ micsuda, nyáriróuzsa-kolompír, az vóut a legfinomap kolompír, a nyáriróuzsa-kolompír. Korán is írt, av vóut a lekfinomab, meg ez a Móutner. Hát a Móutner mag vóut a legelsõü a világon — ugyi — ezelõüt még. Mámma mán — ugyina — azok a kolompírok kiháltak, pedik csak az vóut az eredeti jóu kolompí — tessik elhinni. Mindety, hogy most is vannak jóu krumplig, de én, én valahogy, valahoty csak asz mondom, hogy az eredeti nincs meg most. Mer ez mán, úgy, úty keresztezik, hát ez is nagyon jóu, ugyi. Mos mán olaszróuzsa, asztán nem tuom, epuka meg így összekeresztezik. De jóu a keresztezet kolompír.

[Milyen répa volt?]

A répa vóut — ugyina — takarmánrípa, olaj, sárgaolajbogyóu-rípa, asztán vóut cukorrípa. Hát én tẽrmeltem v̄gyesen — ugyi. Tẽrmeltem olajbogyóu-rípát is, tẽrmeltem cukorrípát is, de esz csak a jóuszák számára. Majd oszt aután — ugyina — a front után, bejõt, hoty cukorrípát tẽrmeltünk — ugyina — állandóan, míg osztán ez a naty tagosítás be nem jõt, aut oszt ̄vettik tõülünk a cukorrípatẽrmelíst. Aszt oszt azóuta min nem tẽmejjük csak jóuszák számára. Nekem van most is egy víkás cukorrípám a jóuszák számára.

[Hogy termelik a r̄pát?]

Hát a cukorrépát, asztat mink úty tərmejjük — ugyi mi, én csak íty tudom ijen kis, kisüzemi gazdálkodásba, értem — ugyina — mer én nem tudom, hogy gazdálkodnak mostani nagyüzembe. Én — ugyina — a rípa-főüdet mindig úty kiszí-tettem ē, aszt a rípa-főüdet én őüsszəl letrágyásztam, jóu míjen mekszántottam, akkor osz télire úty hatytam — teccik érteni. Akkor tavasszal mihent ojan vóut az a főüd, hogy aszt meg lehetet berenáni, akkor asztat megberenátuk. Jóu nehéz vasberenávā, jóu felberenátuk, akkor még osz hatytuk pihenni vetísig, mig ē nem jött a vetís. Bevetettük mám március tizenyóucadikán sokszor Sándorokkāl a nevem napján, ém mán nagyon sokszor elvettem a rípát mán akkor — ugyi. Akkò osz megin boronát neki, leboronátuk jóu erdüs, nehéz berenával, aut maktakaróuval, henger, utánna rá a vetőügéip, aut utánna le-maktakaróusztuk, lehengeresztük — ugyi — ennyi vóut a rípa-vetís.

[Vetőgéppel csinálták?]

Vetőügéppè, vetőügéppè. Halloftam, szóuval nem hoty hällöftam, hanem láftam is, mèt csinátam is, még az apám idejibe, még akkòr kézzel vetettük a rípát, de én azír rēttenes haraguttam az apámra.

[Úgy vetették mint a búzát?]

Úty kézzel szóurták a rípa-magot. Nem sòrja vóut — teccik érteni? Még a tengerit is úty vetették az apájink, kézzel. Hát én ezír rēttenes haraguttam az apámra, míg oszt, mér míg akkòr vetőügéip kevés vóut — teccik tudni. Még nekünk se vóut vetőügéipünk. Oszt, kapni meg nem lehetet, már ezek, a nagyob gazdáknek vóut esetleg vetőügéipök, hát azoknak meg kèlletet, hát azok nem atták nekünk ide. Majd oszt aut úty kezdett ezek a kis vetőügéipek, úty szapo-roftak oszt lassan ēfele, hogy mājnem mindenkinek let vetőügéipje, tizenity-soros, tizenhatsoros, méknek mennyi. Nagyop hējjen hússoros vetőügéip, lúval húzattuk — ugye.

Hát mink — mondom — így is csinátuk — mondom — valamiko. Még akkor én kissep fattyú vóutam, ojan iskolázgyerek lehettem, nem tudom, má-sodik, elsőü-második iskolás. Oszt az apám, én osztá mindig moroktam ides-apámra érte, hoty kérjünk valakitül egy vetőügéipet, osztán hát mekfizetünk írte, osz nem kèl, mèt nehéz ám aszt kézzel kapáni, aszt a szíjjel szóurt magot meg eggyesíteni. Aut oszt az apám úty kért mástül vetőügéipet, oszt a rípát, tengerit avval vetegettük. Meg oszt minden esztendőübe szaporottak ēfele a vetőü-géipek — ugyina — abba az időübe.

Mikkòr a répa osz kikèt, akkòr — ugyina — mekka-pátuk elsejére szípen a sòrja közit, utánna kieggysítettük. Mikor kieggysítettük, akkòr hatytuk még ety pár hétig — ugyina — ety kicsit had iparkoggyik, akkòr neki az ekekapával asztán fēhúzaftuk — az ekekapávā. Már akkòr ekekapásztuk a rípát.

[Milyen távolságra hagyták meg a répát?]

Milyen távolságra? Hát körülbel — most a jelem pillanadba nem tudom, miñ még abba az időübe — ugyina — távolap hatytuk a rípát, mim mos haggyák. Mink abba az időübe körülbelőü ojan, ojan, ojan tisz, tisz còlba, én còlba beszilek.

Tisz col vagy nyóuc-tisz colra hatytuk egymásho a ripát. Mos centibe beszél, lehet mongyuk tisz centire, tizenötre, ity, ki hoty hatyta. Mer a takármánripát, asztat nem lehetett aszt az olajbogyóuripát, azokna naty terjedise vóut. Ugye, azok nagyobra nőüttek, a cúkorripa peniglen, ugye, az alacsony tèrmetű, az meg a főüdbe nőü — ugyi. Míg azok az olajbogyóuripák, azok szíp nagyok, ossz ojanok vóutak, hogy az ember alig birta arrébb lökni. Asztat nem lehetett ojan sűrűre hagyni mint a cúkorripát.

[Mikor megnőtt a répa, mit csináltak vele?]

Mikòr a rípa — ugyina — megnőüt, kérem szípen, az egisz nyáron keresztül aszt mekhúztattuk mink, legalábbis kéccer vaty háromszor mekhúztattuk a réipát, hoty haty tuggyík fúvóudni a rípa. Minél töpször húztattuk, anná jobban fúvóudott a rípa, mi ity tanútuk abba az időübe, Akkò majd öüsszel — ugyina — felástuk. Felásás után — ugye — èvèrmèltük vagy lefőüdüdtük. Akkinek rípas verme vóut, lehòrta a verembe, akkinek pediglen nem vóut, hát am meg lehòrta kùbba, osztán hát, szálmát rá, összerakta szípen, oszt szálmávval beszàlmászta, osztán főüddèl lefőüdülte. Készen vóut télire.

[Elmondta: Török Sándor 61 éves földműves.]

Lejegyezte: JAKAB LÁSZLÓ

Hortobágy, Hajdú-Bihar megye. A felvételt Barna Gábor készítette 1973. január 31-én.

[Hogyan került a Hortobágyra?]

A Mèggyesnél¹ laktunk, aszt onnat kérütém é'n ki. Èlösször kondás vóutam, disztóuval. Aután, jóü is vólt. Dè èccèr má vóut nèkèr nyóudz darab disznóúm. Osz mègdöglött, kèttő maratt. Osztt akkor beleattam a kèttőt, oszt vèttem rajta két bornyút. Úty kérültém oszt, mán... A Hortobágyom vóutam kondás is.

[Kinél?]

Közös nyáj vóut akkor. Sípos Isváⁿ, a vóut akkor ott a kòndás, számadóü. Uty számojja² maga aszt a közös nyájat, hoty sok emberé vóut, tuggya... Vóut azon disztóü ezerhé¹tszáz, ècs csomóüba. Osz vóutunk vele nígyèn. Kòndások. Időüs embèrèk is, é'm vóutam a kòjök csak. Osztt az a Sípos Isván, af fizetèt mindènkít. A vóut a számadóü...

Osztan apám ismèrte má rigèn. Mèr apám is virág³ ilètibe kondás vóut...

¹ A tiszafüredi határban levő Meggyes csárdáról van szó. A mesélő ott is született. Később Debrecenre költözött, ahol haláláig, 1973-ig élt. Pásztoremberként azonban gyerekkorától öregségéig a Hortobágyon töltötte élete jó részét.

² értse

³ Sic!